

KIESRAAD

De Minister voor Bestuurlijke Vernieuwing en
Koninkrijksrelaties
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Onderwerp
Betrokkenheid Kiesraad bij Kiezen op afstand

In een brief van 2 mei jl. heeft de projectleider van het project Kiezen op afstand, de heer Beukers, de Kiesraad verzocht een oordeel te geven over de betrouwbaarheid van de te ontwikkelen stembusdienst die zal worden ingezet bij het stemmen via Internet door Nederlandse kiezers in het buitenland bij de komende kamerverkiezingen. Eerder was al een verzoek binnengekomen van de directeur Constitutionele Zaken en Wetgeving voor het verrichten van controles op de vijf stembusdagen van 12 tot en met 16 mei 2007. In deze brief van 23 januari jl. werd de Kiesraad ook verzocht zitting te nemen in een klankbordgroep internet- en telefoonstemmen.

Wat betreft de betrokkenheid bij de controle van de stembusdienst tijdens c.q. voorafgaand aan de verkiezingen heeft gedurende langere tijd enige onduidelijkheid bestaan bij de Kiesraad, mede veroorzaakt doordat de brieven van januari en mei andersoortige controles betreffen. De Kiesraad heeft een en ander besproken in zijn vergadering van 7 juni jl. Hij is van oordeel dat de gevraagde controle past bij de andere taken die de Kiesraad op kieswettelijk terrein verricht. Hij heeft dan ook besloten onder bepaalde voorwaarden mee te willen werken aan een controle van de stembusdienst die bij het internetstemmen wordt gebruikt. De voorwaarden betreffen enerzijds een nadere concretisering van het verzoek van de kant van het Project kiezen op afstand, anderzijds omstandigheden waaraan moet zijn voldaan wil er in de ogen van de Kiesraad sprake kunnen zijn van een zinvolle controle. In het onderstaande wordt hierop puntsgewijs ingegaan.

Moment van de controle

De Kiesraad stelt zich voor de stembusdienst te controleren op het moment dat de ontwikkelfase van de stembusdienst is afgerond. De controle zal zodoende enigszins vergelijkbaar zijn met de controle zoals die plaatsvindt bij stemmachines, waarbij eerst een prototype wordt gekeurd alvorens dat prototype in gebruik kan worden genomen. In de brief van de heer Beukers is een globale planning voor het project KoA gepresenteerd. Het interne testen van de stembusdienst zal volgens

Datum
20 juni 2006

Ons kenmerk
2006-000215366

Onderdeel
Kiesraad

Inlichtingen
mw. mr. J. Schipper-
Spanninga
T (070) 426 6844
F (070) 426 6489

Uw kenmerk

Blad
1 van 4

Aantal bijlagen
1

Bezoekadres
Herengracht 21

Datum
20 juni 2006

Ons kenmerk
2006-0000215366

Onderdeel
Kiesraad

Blad
2 van 4

deze planning plaatsvinden in de periode juni tot en met augustus 2006, terwijl de Kiesraad gevraagd wordt zijn oordeel beschikbaar te hebben op 5 september 2006 en de besluitvorming binnen BZK zal moeten zijn afgerond op 2 oktober 2006 (mede in verband met de start van de registratieperiode voor kiezers in het buitenland op 16 november 2006¹). De Kiesraad acht deze periode te krap. Hij heeft voor een goede beoordeling ten minste 4 weken nodig. Dit hangt onder andere samen met het feit dat de Kiesraad voor de technische deskundigheid externen zal moeten inhuren.

De Kiesraad geeft u in overweging hier een onderscheid aan te brengen tussen de controle van dat deel van de stembusdienst dat betrekking heeft op de registratieprocedure en de controle van dat deel van de stembusdienst dat betrekking heeft op de stembusbrenging. De controle van de registratieprocedure zou van half augustus tot half september kunnen plaatsvinden, terwijl de controle op de eigenlijke stembusdienst in een latere, in onderling overleg te bepalen periode, kan worden verricht. Wat betreft het eerste deel zou de Kiesraad in staat zijn een oordeel beschikbaar te hebben kort na zijn vergadering van 14 september 2006.

Een ander aspect van het moment van de controle betreft de mogelijkheid wijzigingen aan te brengen naar aanleiding van het rapport van de Kiesraad. De Kiesraad gaat ervan uit dat eventuele tekortkomingen van het systeem nog tijdig kunnen worden hersteld in de periode voor de start van de registratieprocedure. Mocht die periode hiervoor te kort zijn, dan zou een rapport van de Kiesraad waarin mogelijke defecten in het systeem worden geconstateerd, een averechts effect kunnen hebben. De Kiesraad hecht eraan daarop in dit stadium te wijzen, omdat het rapport door hem openbaar zal worden gemaakt na vaststelling.

Aard van de controle

De brief van 2 mei jl. vraagt de Kiesraad een oordeel te geven over de *betrouwbaarheid* van de stembusdienst. De stembusdienst wordt in de brief gedefinieerd als het geheel van technische voorzieningen, procedurele en organisatorische maatregelen die gebruikt worden voor de registratie van de kiezer, voor de verzending van de stembescheiden voor de stemming en voor de stembusopnemering.

De Kiesraad is van oordeel dat niet alleen de betrouwbaarheid, maar ook andere aspecten van de stembusdienst in de controle zouden moeten worden betrokken. Het betreft dan onder ander de gebruiksvriendelijkheid van de stemmachine voor de kiezer en andere kieswettelijke aspecten. In een bijlage bij deze brief is een lijst opgenomen met criteria aan de hand waarvan de controle naar het oordeel van de Kiesraad zou moeten worden verricht. De lijst is door de Kiesraad opgesteld naar analogie van de wettelijke criteria die bij de goedkeuring van

¹ Bij verplaatsing van de Tweede-Kamerverkiezing naar 15 mei 2006 zal deze datum overigens ook veranderen.

Datum
20 juni 2006

Ons kenmerk
2006-000215366

Onderdeel
Kiesraad

Blad
3 van 4

stemmachines worden gehanteerd en op basis van een oud programma van eisen voor de stemdienst die bij de verkiezing voor de leden van het Europese Parlement is gebruikt. Deze lijst zal in overleg met de in te huren externe deskundigen (zie verder hieronder) definitief moeten worden vastgesteld. Graag verneemt de Kiesraad of u zich met de aard van de criteria en de voorgestelde procedure kunt vinden.

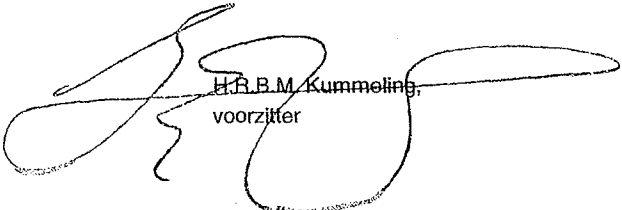
Werkwijze van de Kiesraad

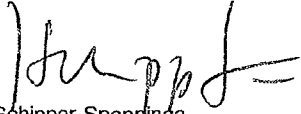
De Kiesraad is voornemens zijn rapport te baseren op rapporten die worden opgesteld door één of twee externe deskundigen. Hij heeft al oriënterende contacten gehad met een Oostenrijkse deskundige op het terrein van e-voting, die in staat zou zijn de kieswettelijke aspecten van de controle voor zijn rekening te nemen. Voor de beveiligingsaspecten van de stemdienst denkt de Kiesraad aan inhuur van de deskundige die ook is geraadpleegd over de beveiliging van de stemdienst die is gebruikt bij het experiment bij de verkiezing van de leden van het Europese Parlement. Vanzelfsprekend zijn er aan de inhuur van deze deskundigen kosten verbonden. Afhankelijk van de hoogte van deze kosten zal moeten worden bezien of de Kiesraad deze voor eigen rekening zal kunnen nemen. Vermoedelijk is dat geen probleem. Mocht dat echter wel zo zijn, dan neemt de Kiesraad aan dat voor deze inhuur bij het ministerie middelen beschikbaar zijn.

Klankbordgroep

De Kiesraad had het verzoek een lid af te vaardigen in de klankbordgroep al begin van dit jaar mondeling ingewilligd. Tot op heden is de heer Heemskerk, lid van de Kiesraad en aangewezen als vertegenwoordiger van de Kiesraad in de klankbordgroep, overigens nog niet benaderd voor een vergadering van deze klankbordgroep. De Kiesraad meent dat het lidmaatschap van de klankbordgroep bij het project Kiezen op afstand zich slecht verdraagt met een controle van de stemdienst zoals hierboven beschreven. Het meedenken over en meewerken aan de totstandkoming van de stemdienst is immers een te onderscheiden rol van de controle van diezelfde stemdienst. De Raad is dan ook van oordeel dat hij zich, als hij de taak krijgt de stemdienst te controleren, uit de klankbordgroep moet terugtrekken.

Graag hoort de Kiesraad zo snel mogelijk of u van plan bent hem de opdracht te geven de controle op de stemdienst in de in deze brief beschreven vorm te verrichten. Nog voor het zomerreces zal immers de inhuur van externe deskundigen moeten worden geregeld.

H.R.B.M. Kummeling,
voorzitter

J. Schipper-Spanninga,
secretaris-directeur

**Bijlage bij brief Kiesraad d.d. 20 juni 2006,
Kenmerk 2006-0000215366**

Criteria voor toetsing stembienst KoA

In het onderstaande worden de criteria geformuleerd waaraan de Kiesraad de stembienst zou willen toetsen. Bij de criteria wordt aangegeven in welke fasen van het verkiezingsproces zij naar het oordeel van de Kiesraad relevant zijn (registratie, verzending stembescheiden, stemmen, stemopneming). De criteria zijn ontleend aan de wettelijke criteria in artikel J 33 Kieswet zoals die voor stemmachines gelden en aan een programma van eisen dat ooit is gemaakt voor de stembienst voor de EP-verkiezingen. In overleg met de in te schakelen deskundigen kunnen de criteria nog verder worden verfijnd of aangevuld.

Wettelijke vereisten (alle fasen)

De stembienst dient te voldoen aan de wettelijke vereisten zoals gesteld in de Experimentenwet KoA en het ontwerp-Experimentenbesluit KoA.

Termijnen (alle fasen)

De stembienst dient zodanig te zijn ingericht dat verzekerd is dat de wettelijke termijnen kunnen worden gehaald. Kiezers moeten tijdig hun stembescheiden kunnen ontvangen.

Controle kiesgerechtigdheid (registratie, verzending stembescheiden, stemming)

De stembienst dient zodanig te zijn ingericht dat alleen kiesgerechtigden in staat worden gesteld aan de stemming deel te nemen.

Uniciteit (registratie, verzending stembescheiden, stemming)

Elke kiezer mag slechts één keer geregistreerd worden, één set stembescheiden krijgen en één stem uitbrengen.

Stemgeheim (registratie, verzending stembescheiden, stemming)

Er moet een waterscheiding zijn tussen de registratie en identificatie van de kiezer enerzijds en het uitbrengen van de stem door de kiezer anderzijds. In geen geval mag herleidbaar zijn welke stem een kiezer heeft uitgebracht.

Gewicht stem (stemopneming)

Iedere uitgebrachte stem dient slechts één maal meegenomen te worden in de stemopneming. Elke uitgebrachte stem dient te worden meegeteld.

Beveiliging van het systeem (alle fasen)

- De stembienst mag niet beïnvloedbaar zijn anders dan door rechtmatig uitgebrachte stemmen.
- De stembienst dient te functioneren onder hoge belastingen (nader te specificeren).
- De stembienst mag niet uitvallen door aanvallen van hackers.
- De gebruikte software dient van een zodanig kwaliteit te zijn dat alle te verrichten taken adequaat kunnen worden uitgevoerd.
- De gegevens die in de stembienst zijn opgeslagen (geregistreerde kiezers, uitgebrachte stemmen etc) mogen niet van buitenaf te benaderen zijn.

Gebbruiksvriendelijkheid en transparantie (alle fasen)

- De stemdienst dient voor de kiezers begrijpelijk te zijn en eenvoudig te gebruiken.
- De kandidatenlijsten, inclusief de nummers en de aanduidingen daarvan, alsmede de kandidaten dienen op duidelijke wijze te worden vermeld op het scherm, overeenkomstig de wettelijke voorschriften terzake voor de vermelding van lijsten en kandidaten op stemmachines.
- De kiezer moet in de gelegenheid worden gesteld zijn keuze te herstellen voordat hij zijn definitieve stem uitbrengt.
- De kiezer dient een melding te krijgen dat hij een stem heeft uitgebracht.
- Ook dient zo transparant mogelijk te zijn op welke wijze het systeem de uitgebrachte stemmen verwerkt.

Verifieerbaarheid van het systeem (alle fasen)

- Welke waarborgen zijn ingebouwd om te verifiëren of het systeem op de juiste wijze heeft gewerkt (NB nader te concretiseren)